

Zakład Doradztwa Rolniczego Instytutu Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu
Akademii Rolniczej w Lublinie

CZESŁAW MICHAŁOWSKI

*Oczekiwania doradcze rodzin rolniczych wschodniego
pogranicza Polski. II. Oczekiwania doradcze w zakresie
wiejskiego gospodarstwa domowego*

Counselling Expectations of the Families of the Eastern Frontier of Poland.

II. Counselling Expectations in the Sphere of a Village Homestead

Wiejskie gospodarstwo domowe jako kategoria społeczno-ekonomiczna obejmuje: a) dom - miejsce zamieszkania rodziny i urządzenia domowe, b) wyżywienie rodziny i domowników, c) wychowanie dzieci, d) opiekę nad starszymi członkami rodziny, e) gospodarkę surowcami i produktami spożywczymi oraz ich pozyskiwanie, f) niektóre formy przetwórstwa surowców rolniczych oraz rękodzieła (tkactwo, dziewiarstwo, wikliniarstwo itp.).

Do ważniejszych zadań realizowanych w gospodarstwie domowym należą również: gospodarka budżetem, organizacja pracy, utrzymywanie higieny członków rodziny i otoczenia, ochrona zdrowia, urządzenie mieszkania, domu i zagrody, uwzględniające ich funkcje i estetykę, gospodarka odzieżą, organizacja wypoczynku i rozrywki na potrzeby własne i rodziny bądź w celach zarobkowych (np. agroturystyka), a także organizacja życia towarzyskiego.

Zdaniem S z a f r a n k a (4) gospodarstwo chłopskie stanowi całość złożoną z dwóch części, a mianowicie: gospodarstwa rolnego i gospodarstwa domowego. Między tymi składnikami zachodzą wielostronne wzajemne związki i zależności, stąd też nie jest możliwe uzyskanie pełnych sukcesów w unowocześnianiu i intensyfikacji produkcji rolniczej bez równoczesnego unowocześniania i racjonalizacji gospodarstwa domowego. Według tego autora małe i średnie gospodarstwa chłopskie charakterystyczne dla polskiego rolnictwa integrują produkcję rolniczą i życie rodziny wiejskiej. Gospodyni bowiem bierze czynny udział we wszystkich pracach związanych z produkcją rolną, spełniając w ten sposób podwójną rolę, a

mianowicie konsumenta i producenta. Z jednej strony jest odpowiedzialna za los rodziny, musi prowadzić gospodarstwo domowe, jak najlepiej spożytkować produkty w żywieniu rodziny i jak najekonomiczniej wydawać pieniądze na utrzymanie domu, zaś z drugiej strony pomagając w pracy w gospodarstwie rolnym bierze czynny udział w wytwarzaniu i przetwarzaniu surowców rolniczych. Natomiast T u r o w s k i (5) uważa, że wraz z przekształcaniem się gospodarstwa rolnego i nabywaniem przez nie cech przedsiębiorstwa oddziela się ono coraz bardziej od gospodarstwa domowego. Gospodarstwo rolne przestaje bowiem produkować wszystkie płody niezbędne dla potrzeb konsumpcyjnych i bytowych członków rodziny, produkuje na rynek i modyfikuje swoją produkcję, a nawet zmienia jej kierunek ze względu na zapotrzebowanie rynku. Im bardziej gospodarstwo rolne staje się towarowe, tym mniej produktów pobiera rodzina ze swego gospodarstwa, a tym bardziej korzysta z rynku. Kurczy się więc samozaopatrzenie się w artykuły żywnościowe ze swego gospodarstwa. Im bardziej rozwinięta jest infrastruktura usług, sieć handlowa i lokalny rynek wiejski, tym bardziej rozluźnia się związek gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym. Następuje oddzielenie części gospodarczej od domu mieszkalnego jako siedziby rodziny. Im bardziej gospodarstwo staje się wyspecjalizowane, wyposażone w odpowiedni park maszynowy, budynki i urządzenia gospodarcze, tym bardziej wyodrębnia się z zagrody jej część gospodarcza i mieszkalna, domowa.

Cel pracy oraz metodykę i warunki badań omówiono w części I (2).

WYNIKI BADAŃ

W większości przypadków stwierdzono funkcjonowanie tradycyjnego modelu, to znaczy silnego powiązania gospodarstwa domowego z gospodarstwem rolniczym (3).

Badane rodziny najczęściej mieszkają w domach, których wiek wynosi od 11 do 30 lat (54,8%). Co trzecia rodzina posiada domy starsze. Liczba pomieszczeń mieszkalnych mieści się z reguły w przedziale od 4 do 6 izb. Gospodarstwo domowe zamieszkują przeciętnie 4 osoby. Ponad połowa budynków mieszkalnych wyposażona jest w wodociąg, kanalizację, centralne ogrzewanie, urządzenia gazowe. Prawie we wszystkich gospodarstwach domowych zainstalowana jest lodówka, połowa z nich posiada zamrażarkę, co trzecie użytkuje sokowirówkę, co piąte robot wieloczynnościowy i szybkowar. Mieszkania wyposażone są w dobra trwałego użytku (tab. 1) w stopniu słabszym w porównaniu z przeciętną kraju (1). Dotyczy to szczególnie liczby odbiorników radiowych i telewizyjnych, pralek oraz rowerów.

Tab. 1. Wyposażenie gospodarstw domowych rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski w dobra trwałego użytku, średnio w % przypadków
 Equipment of homesteads of agricultural families of the eastern frontier of Poland with durable goods, mean figure in % of cases

Wyszczególnienie	%
Odbiornik radiowy	96,5
Magnetofon	64,0
Odbiornik TV czarno-biały	44,3
Odbiornik TV kolorowy	71,0
Antena satelitarna	5,6
Magnetowid	23,4
Pralka automatyczna	27,8
Maszyna do szycia	65,0
Rower	82,1
Motocykl, motorower	27,6

Tab. 2. Utrudnienia życia na wsi w opinii wiejskich gospodyń domowych wschodniego pogranicza Polski, średnio w % przypadków
 Hardships in life in the country in the opinions of rural housewives of the eastern frontier of Poland, mean figure in % of cases

Wyszczególnienie	%	Ranga
Ciężka praca	26,4	1
Brak czasu	20,4	2
Brak pieniędzy	13,5	3
Brak życia kulturalnego	10,0	4
Brak telefonu	6,7	5
Brak opieki lekarskiej	6,3	6
Niskie ceny na produkty rolne	5,6	7
Brak perspektyw życia	4,9	8
Niewłaściwa polityka rolna państwa	4,2	9
Brak zbytu na produkty rolne	3,3	10
Brak punktów usługowych	3,2	11
Drogie kredyty	1,8	12
Inne	3,3	

Dane przekraczają 100% bowiem respondentki wymieniały kilka przypadków.

Ponad połowa rodzin rolniczych (62,0%) nosi się z zamiarem modernizacji domu. Potrzebę taką widzi większa liczba respondentów zamieszkałych w gminach oddalonych (68,2%) niż w przygranicznych (54,1%). Ci pierwsi częściej niż drudzy wyrażają pragnienie zakupu zmechanizowanego sprzętu kuchennego oraz mebli. Co trzecia rodzina, i to niezależnie od miejsca zamieszkania, pragnie zwiększyć stan posiadania dóbr trwałego użytku.

Średnio ponad 60% gospodyń ma trudności z zapewnieniem rodzinie odpowiedniego wypoczynku, co trzecia nie potrafi sobie w pełni poradzić z opieką nad chorymi i starymi członkami rodziny, a także z pielęgnowaniem zdrowia i urody

Tab. 3. Korzystanie z kanałów informacji o wiejskim gospodarstwie domowym przez gospodynie wschodniego pogranicza Polski, średnio w % przypadków
 The use of channels of information on the rural homestead by the housewives of the eastern frontier of Poland, mean figure of % of cases

Kanały informacji	%	Ranga
Radio i telewizja	84,9	1
Czasopisma i gazety	78,4	2
Indywidualne porady członków rodziny	75,0	3
Indywidualne porady sąsiadów	64,4	4
Książki	44,5	5
Indywidualne porady specjalistek wgd	38,3	6
Filmy	21,2	7
Zebrania	16,5	8
Szkolenia	16,2	9
Instrukcje	14,4	10
Ulotki i plakaty	14,2	11
Pokazy	14,0	12
Indywidualne porady innych służb doradczych	13,5	13
Indywidualne porady urzędników gminy	10,4	14
Wystawy	9,8	15
Demonstracje	5,5	16
Indywidualne porady nauczycieli	5,3	17

Dane przekraczają 100% bowiem respondentki wymieniały kilka przypadków.

domowników, co piąta ma kłopoty z wyborem kierunku kształcenia dzieci i pomocy im w nauce, a także z ich odpowiednim wychowaniem. Stosunki pomiędzy rodzicami i dziećmi są w opinii matek harmonijne. Tylko 4,2% respondentek ma inne zdanie.

Ciężka praca, brak czasu i pieniędzy to w opinii matek i żon największe utrudnienia życia na wsi (tab. 2).

Badana próba respondentek korzystała w ostatnich trzech latach z kanałów informacji o wiejskim gospodarstwie domowym (tab. 3). Z zestawienia wynika, iż najczęściej korzystały one z masowych kanałów informacji (radio i telewizja, filmy, książki, czasopisma i gazety, ulotki i plakaty), rzadziej z indywidualnych, zaś w najmniejszym stopniu z grupowych (szkolenia, zebrania, wystawy, pokazy i demonstracje). Największą popularnością cieszyły się (w malejącej kolejności): radio i telewizja - czasopisma i gazety - indywidualne porady członków rodziny - indywidualne porady sąsiadów - książki. Specjalistki wiejskiego gospodarstwa domowego (wgd) zatrudnione w ośrodkach doradztwa rolniczego (ODR) uplasowały się dopiero na szóstym miejscu w hierarchii analizowanych kanałów informacji. Taki rozkład średnich z jednej strony świadczy o znaczeniu środków masowej komunikacji w upowszechnianiu nowości, z drugiej zaś - o słabości służb doradczych specjalnie do tych celów powołanych. Należy jednak podkreślić, iż

Tab. 4. Oczekiwania wiejskich gospodyń domowych na porady specjalistek wgd, średnio w % przypadków
 Expectations of the rural housewives towards specialist counselling, mean figure in % of cases

Tematyka porady	%	Ranga
Przydomowa uprawa warzyw	67,5	1
Żywienie rodziny i przetwórstwo żywności	61,8	2
Zdrowie i opieka nad członkami rodziny	44,5	3
Uprawa kwiatów	38,6	4
Przydomowa uprawa krzewów owocowych	30,8	5
Szycie i moda	30,3	6
Urządzenie domu i organizacja prac domowych	28,0	7
Ochrona środowiska	24,4	8
Gospodarowanie budżetem domowym	21,6	9
Sadownictwo	20,1	10
Zdobycie dodatkowych kwalifikacji zawodowych	7,6	11
Inne	6,2	

Dane przekraczają 100%, bowiem respondentki wymieniały kilka przypadków.

gospodynie domowe nie miały praktycznie wyboru kanałów informacji, a korzystały z tych, które były najdostępniejsze. W polskich warunkach ta sytuacja powinna ulec radykalnej zmianie przez zwiększenie zatrudnienia dobrze wykształconej kadry doradców z zakresu wgd. Według bowiem co trzeciej respondentki najbardziej pomocne okazują się porady (indywidualne i grupowe) udzielane im przez specjalistki wgd.

Oczekiwania gospodyń domowych wschodniego pogranicza Polski na porady specjalistek wgd ilustruje tab. 4. Niezależnie od kategorii gmin, w których mieszkają respondentki, pierwszą rangę osiągnęły oczekiwania na porady dotyczące przydomowej uprawy warzyw, następnie kolejno: żywienia rodziny i przetwórstwa żywności, zdrowia i opieki nad członkami rodziny, uprawy kwiatów. Niską rangę uzyskały oczekiwania na porady obejmujące zdobycie dodatkowych kwalifikacji zawodowych. Można zatem przypuszczać, że zmiana zawodu bądź zdobycie dodatkowych kwalifikacji i praca poza własnym gospodarstwem nie cieszą się zainteresowaniem badanej próby gospodyń domowych.

WNIOSKI

1. Respondentki najczęściej korzystały z radia i telewizji jako kanałów informacji o wiejskim gospodarstwie domowym, a następnie w malejącej kolejności z czasopism i gazet, rodziny i sąsiadów oraz książek.

2. Wiejskie gospodynie domowe oczekują od specjalistek wgd porad dotyczących przede wszystkim uprawy warzyw, żywienia rodziny i przetwórstwa żywności, zdrowia i opieki nad członkami rodziny.

3. W opinii wiejskich gospodyń domowych do największych utrudnień życia na wsi należą: ciężka praca, brak czasu i pieniędzy na utrzymanie rodziny i prowadzenie domu.

PIŚMIENICTWO

1. Gospodarstwo domowe. Wybrane elementy warunków życia ludności w 1994 r. GUS, Warszawa 1995.
2. Michałowski Cz.: Oczekiwania doradcze rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski. Cz.1. Oczekiwania doradcze w zakresie produkcji rolniczej. Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska, sectio E, vol. 52, Lublin 1997.
3. Michałowski Cz.: Warunki życia rodzin rolniczych wschodniego pogranicza Polski w opinii wiejskich gospodyń domowych. W druku w Studium Vilnense (Litwa).
4. Szafrańek Cz.R.: Potrzeba koordynacji doradztwa w zakresie gospodarstwa domowego z doradztwem rolniczym [w:] Problemy doradztwa w wiejskim gospodarstwie domowym. AR w Lublinie i in., Zamość 1984.
5. Turowski J.: Socjologia wsi i rolnictwa. Norbertinum, Lublin 1992.

SUMMARY

Surveys conducted in 569 agricultural farms of the eastern frontier of Poland (the districts of Biała Podlaska, Chełm and Zamość) found out that the housewives most frequently used the radio and television as information channels. What they expect from the counselling service is first of all advice on the cultivation of vegetables. The women consider hard work and a lack of time and money for the maintenance of the family and running the house as the greatest hardships in their life.